

De voedingsbodem voor fraude is te groot

Bernard ter Haar, januari 2023

Als je de gezondheid van mensen wil bevorderen, is het goed om zieke mensen beter te maken. Maar ook belangrijk is het om de kans dat mensen ziek worden te verkleinen. Een gezonde leefstijl speelt daarin een belangrijke rol, die moet je dus zoveel mogelijk stimuleren. Als je verkeersveiligheid belangrijk vindt, kun je stevige boetes uitdelen voor mensen die te hard rijden. Maar ook belangrijk is het om een wegomgeving te creëren, die te hard rijden ontmoedigt. Je kunt dus gedrag achteraf corrigeren, maar het is beter ook vooraf gedrag de goede kant op bewegen. Dat kan heel effectief zijn. In de politieke economie is de analyse gemaakt dat in veel landen bij de belastingen de pakkans keer de boete (dus de verwachtbare schade) kleiner is dan de winst die je kunt behalen met belastingfraude. Toch wordt er veelal netjes belasting betaald, omdat de meeste mensen begrijpen dat in een functionerende rechtstaat belasting betalen er gewoon bij hoort. Er is dus een goede voedingsbodem voor het betalen van belastingen. Daar moet je overigens wel aan blijven werken, want dat kan ook zomaar veranderen.

Fraude is een geliefd onderwerp in het politieke debat, waarover vaak heftige verontwaardiging wordt geuit. Het is ook goed dat er aandacht voor is, want fraude gaat vaak over onterecht verkregen overheidsgeld of over te weinig afdragen van geld dat de overheid toekomt, het schaadt ons dus allemaal. En het bedreigt ook het vertrouwen in het hele maatschappelijke systeem, met name de fiscaliteit en de sociale zekerheid. Alle reden dus om fraude zoveel mogelijk te bestrijden. Maar dan gaat het dus niet alleen om het uitdelen van hoge boetes, maar ook om een gezonde voedingsbodem te bewaken voor goed gedrag van mensen, netjes binnen de regels, en om mensen hun maatschappelijke verantwoordelijkheid te laten beleven.

Laat ik daarom eens een aantal maatregelen benoemen die mijns inziens van groot belang zijn als het om preventieve fraudebestrijding gaat.

- *De overheid moet zich zelf aan wetten en regels houden.* Dat is logisch, want waarom zou een burger of een bedrijf zich aan wetten en regels houden als de overheid het niet doet? Helaas zien we dat de Nederlandse overheid steeds vaker door de rechter moet worden gecorrigeerd. Recent bijvoorbeeld ten aanzien van het nareisbeleid, waarbij het kabinet een wettelijk ongeoorloofde pauze wilde inlassen op het recht van een asielzoeker om zijn gezinsleden te laten nareizen. Zelfs na twee gerechtelijke uitspraken leek het kabinet nog te volharden in zijn wetsovertreding, en boog pas vlak voor de Raad van State behandeling het hoofd. Maar ook in het klimaatbeleid moest de rechter er aan te pas komen, evenals bij veel onterecht verleende vergunningen die stikstofuitstoot met zich mee brachten. Ook de huidige woningnood wordt door velen gezien als een inbreuk op het grondwettelijke recht op huisvesting. De wetgever moest zelfs worden gecorrigeerd op de fraudewet voor de sociale zekerheid omdat hij buitenproportionele sancties bevatte.
- *Wet- en regelgeving moet eerlijk, consistent en begrijpelijk zijn.* Was dat ook maar zo! De wetten en regels zijn veel te gecompliceerd geworden. Zodat niemand ze meer begrijpt. De wetgever zelf vaak niet, de bestuurder die verantwoordelijk is voor de uitvoerder niet, en burgers en bedrijven al helemaal niet. Zodat we niet meer weten of meer uren werken eigenlijk wel loont, we ook niet weten welke slimme constructies allemaal mogelijk zijn voor veelverdieners om weinig belasting te betalen, dat we niet kunnen vermijden dat flexwerkers vaak uitgeknepen worden, dat subsidies vaak aan de neus voorbij gaan van mensen en bedrijven met de kleinste portemonnee en dus zonder dure adviseurs.

- *De uitvoering van de publieke diensten moet kwaliteit hebben en correct zijn.* Helaas liet de kinderopvangtoeslagaffaire een heel ander beeld zien. En helaas heeft de politiek de afgelopen decennia ook heel weinig oog gehad voor de kwaliteit van de uitvoering. Er moest vooral bezuinigd worden, en de bedrijfsvoering moest daarom zo efficiënt mogelijk worden ingericht. Het belang van burger en bedrijf werd niet gemeten en niet geteld. Zodat veel burgers in de knel komen door fouten van een uitvoeringsinstantie, en uit angst daarvoor zelfs al geen uitkering of toeslagen meer durven aanvragen waar ze recht op hebben. De dienstverlening werd om financiële redenen zoveel mogelijk gedigitaliseerd, zodat niet-digitaal vaardige burgers al helemaal de weg zijn kwijtgeraakt.
- *De handhaving moet voldoende toegerust zijn op zijn taak.* Ook op de handhaving is ruimschoots bezuinigd. Zodat in het landelijk gebied naar hartenlust geknoeid kan worden met mest, of met chemische drugs. Omdat er in veel landelijke gebieden nooit meer politie langs komt. Of andere handhavers. En om dezelfde reden kunnen bedrijven moeiteloos arbeidsmigranten uitbuiten. Omdat de inspectie te weinig mensen heeft om afdoende te controleren.

De cursieve teksten zijn alle vier basisonderdelen van een goed functionerende rechtsstaat. En dat goede functioneren helpt om burgers en bedrijven maatschappelijk betrokken te houden en daarom ook in het goede spoor te houden. Maar de politiek lijkt te weinig te beseffen hoe belangrijk het is om met die goed functionerende rechtsstaat te voorkomen dat er een voedingsbodem ontstaat om te frauderen. Dat laten de vier bovengenoemde beschrijvingen van de werkelijkheid, die afwijkt van wat nodig is, steeds zien. En dan kan men wel roepen dat fraude een schande is, en dat is het ook, maar het niet nakomen van de basisregels van de rechtsstaat is eigenlijk net zo'n schande, en heel schadelijk voor het behoud van het goede gedrag van mensen. We lijken inmiddels op een hellend vlak te zijn beland, met afnemend vertrouwen in de rechtsstaat, en met personen die voor zichzelf spelregels bedenken, waar ze zich wel en niet aan willen houden. Het is de hoogste tijd om deze trend te keren!